

Amerikanci kljub odsotnosti niso bili ravnodušni do svojih otrok. Hčerka izseljenca je pripovedovala, da je oče pošiljal otrokom zobne ščetke, da ne bi imeli zob „ko konj kopito“. Sin izseljenca je povedal, da jim je oče pošiljal jopice in perilo.

Očetje v tujini niso pozabili na lepe nauke za življenje. Skrbelo jih je, da se otroci „ne bi pokvarili“. Oče je pisal informatorkini mami: „Pazi mami, kadri su ti deca i kako su ti deca.“ Hčerka izseljenca je povedala, da ji je oče v pismu naročal, da „mora bit pametna“. Sin izseljenca je pripovedoval, da se je oče bal, da bi otroci „postali gizdavi in bi brez potrebe zapravljali težko prisluženi denar.“ Oče jim je pisal: „Jako se mučim, ne bi rad, da to izkoriščate.“

Informatorji so se strinjali, da so bili očetje ponavadi radodarni. Samo eden je potožil, da je bil „oče takó zleht, da nam je grdo odgovarjal, če smo ga kaj prosili. Na primer napisal nam je, da če smo bili prej slabo oblečeni, zakaj ne bi bili še sedaj.“

Razumljivo, da so otroci nestrpnost pričakovali očetovo vrnitev. Informatorka je povedala, da je bilo razpoloženje pred njegovim prihodom med otroki takšno „kot na Miklavžev večer“. Dodala je še, da so se očeta bali, zato so bili nekaj dni pred njegovim prihodom zelo ubogljivi in pozorni do mame. Strah jih je bilo, da bi jih v primeru nagajivosti zatožila očetu. Hčerka izseljenca je povedala, da je s strahom pričakovala očetovo vrnitev, čeprav so ji ostali bratje in sestre zatrjevali, da je oče dober.

Nekateri otroci v svojem življenju še niso videli očeta. Izseljenčeva hči je povedala, da je spoznala očeta s slike, ki je visela v hiši. S prihodom očeta se je slika posebela. Prepričala se je, da oče resnično obstaja in da ni samo naslihan.

Otroke je bilo pri prvem srečanju z očetom vedno strah, vsaj tako so mi zatrjevali. Informatorka je povedala, da se je iz strahu pred očetom pri njegovi vrnitvi skrila v sobo. Nerodno ji je bilo pred neznanim moškim, ki je zatrjeval, da je njen oče. Druga je povedala, da jo je mama naučila, naj takole pozdravi očeta ob povratku iz Amerike: „Dober dan ate, nisem vas še nikdar videla.“

Otroci so, tako so povedali informatorji, očeta nestrpnost pričakovali, predvsem zaradi daril, ki jim jih je prinesel. Šele na drugem mestu je bila radovednost, kakšen je oče. Amerikanci so vedno bogato obdarovali otroke, svoje in sosedove. Prinesli so jim sladkarije, igrače in obleko. Informatorka je z navdušenjem pripovedovala, da jim je oče prinesel majhno kuhinjo z vso gospodinjsko opremo. Vaščanka je povedala, da ji je oče prinesel punčko, ki je rekla „mama“, če si jo pritisnil na trebušček. Z njo se ni igrala, ampak jo je imela varno spravljeno v predalu. Sogovornica je povedala, da je oče prinesel deklicam, „zlate uhane, prstančke in verižice.“

S prihodom očeta se je marsikaj spremenilo. Otroci so se težko sprijaznili s tem, da so morali neznanca klicati oče.

Soseda izseljeniške družine sta pripovedovala, da so otroci očeta — povratnika nekaj časa klicali „stric“. Eden od njiju je še povedal, da se je fantek, ki ga je oče izrinil iz tople materine postelje, pritožil pri sosedih: „En stric je prišel, pa spi pri moji mami.“

Oče si je v začetku kupoval naklonjenost lastnih otrok s sladkorčki. Večkrat jih je tudi zagovarjal pred mamino jezo.

Informatorji so povedali, da so njihovi očetje zelo radi pripovedovali o življenju v tujini. Svoje dogodivščine so jim največkrat pripovedovali pozimi na topli peči. Otroke je najbolj zanimalo potovanje z ladjo.

Vaščanka je povedala, da se je njen oče v Ameriki navadil velike discipline. Zahteval je brezpogojno ubogljivi-

vost. Pravil je: „V Ameriki ne smemo nikdar reči ne, zmeraj da. Če bi samo enkrat rekel ne, bi takoj dobil delavsko knjižico.“

Vsi informatorji so zatrjevali, da v primerjavi z drugimi vaškimi otroci, katerih očetje niso bili v tujini, niso veljali nič več. Pred njimi se niso hvalili z očetovimi darovi. Informatorka je dodala, da jim je oče ukazal, da morajo sladkarije deliti tudi z drugimi. Prav tako so jim morali posojati igrače. Nek vaščan pa se je še spomnil, da so se otroci Amerikancev vedno držali vzvišeno nad drugimi. Radi so se hvalili pred svojimi sovrstniki z denarjem, ki ga je pošiljal oče in s tem, da njihov oče dela v Ameriki.

Otroci Amerikancev so si iz pripovedovanj očetov ustvarili svojo podobo o tujini. Predstavljali so si, da je „Amerika bog zna kaka lepota.“ Informatorka je pripovedovala, da je kot otrok mislila, da „se v Ameriki denar pobira kot krompir na njivi.“ Učitelj je poudaril, da so si predvsem otroci tistih izseljencev, ki so zanemarjali svoje družine, želeli iti v Ameriko, da bi zaslužili. Otroške predstave o „bajni deželi“ je rušil učitelj, ki je učencem v šoli govoril, da „v Ameriki plotovi niso s klobasami ovešeni.“

MARIJA DRAŽUMERIČ

IZSELJEVANJE IZ PREKMURJA V FRANCIJO MED OBEMA VOJNAMA

Namen naloge je bil osvetliti izseljevanje Prekmurcev v Francijo in njihovo prilagajanje novemu okolju. Poleg tega so me najbolj zanimali vzroki izseljevanja, ki so bili v primerjavi z ostalo Slovenijo izjemni in posebni (tudi spričo uspešnega delovanja Borze dela v Murski Soboti); sam proces izseljevanja; prilagajanje novemu kulturnemu okolju in spreminjanje tradicionalnih šeg. Zanimali so me tudi odnosi med zakoncema in izseljenci in njihovimi družinami. Vendar na tem področju nisem naletela na uspešno sodelovanje z informatorji, tako da to vprašanje ostaja razmeroma odprto.

Naloga predstavlja začetno stopnjo v preučevanju izseljevanja iz Prekmurja. Prav zaradi tega sem morala v nalogo vključiti tudi okvirne probleme, ki jih do sedaj še nihče ni obravnaval.

Terensko delo je pokazalo, da je bilo izseljevanje Prekmurcev v Francijo med obema vojnoma trojno. Obstajali so sezonski, večletni in trajni izseljenci. Sezonski so odhajali vsako leto po nekaj mesecev v času letnih del. Drugi so odhajali za nekaj let in se nato vrnili domov. Tretji so odšli z namenom ostati nekaj let, a so za vedno ostali v Franciji. V nalogi sem obravnavala druge, torej tiste, ki so se po nekaj letih vrnili. Vse tri skupine izseljencev se med seboj razlikujejo po času bivanja v Franciji in delu, ki so ga opravljali. Zato bi preučevanje vseh zahtevalo v začetni fazi povsem ločene raziskave, kar pa bi preseglo okvir te naloge. Raziskava sezonskih izseljencev bi morala zajeti mnogo več anketirancev, kot je to meni uspelo. Pri raziskovanju tretje skupine pa bi bilo opraviti terensko delo v Franciji. Ker sem največ podatkov na terenu dobila prav za drugo skupino izseljencev, sem se odločila, da bom v nalogi obravnavala te.

Izseljevanje iz Prekmurja ima nekatere značilnosti, ki jih pri izseljevanju iz drugih krajev Slovenije ne zasledimo. V prvi vrsti je to organiziran potek izseljevanja, ki ima svoje začetke že pred ustanovitvijo Borze dela, ko so posamezne skupine delavcev vodili palirji. Povsem urejeno in vodeno izseljevanje pa se je začelo šele z ustanovit-

vijo Borze dela. Število Prekmurcev, ki so odhajali na delo v tujino, se je naglo večalo. Uspešno delovanje Borze dela jim je dajalo občutek varnosti, saj so že pred odhodom vedeli, kdo bo njihov gospodar, kaj in koliko bodo zaslužili. Razen tega so imeli plačano pot tako v Francijo kot v Nemčijo. Povsem drugače je bilo z izseljevanjem v Ameriko. Delavec si je moral v tem primeru sam plačati vozno karto, kar si mnogi niso mogli privoščiti, vsekakor pa vnaprej ni vedel, kaj in kje bo delal, oziroma ali bo sploh dobil delo.

Naslednja značilnost izseljevanja iz Prekmurja je, da so v vseh obdobjih, na madžarskih in pozneje na vojvodinskih poljih, kakor tudi v Franciji in Nemčiji, opravljali težaška dela na kmetijah in poljih. Izjema so bila nekatera dekleta in žene, ki so si po nekajletnem delu na kmetijah poiskale službo kot kuharice ali hišne pomočnice. V nasprotju s Prekmurci so ostali Slovenci v Evropi in Ameriki delali v tovarnah in rudnikih in le izjemoma na poljih. Vzrokov ne smemo iskati v pretirani navezanosti Prekmurcev na zemljo ali v neznanju drugih del, kar naj bi jih odvracalo od dela v tovarnah, ampak zgolj v dani možnosti. Ostali Slovenci, ki so se izseljevali v Ameriko ali zahodno Evropo, so imeli večinoma enak socialni položaj kot Prekmurci. Bili so mali kmetje, bajtarji in gruntarji in so bili prav tako navezani na zemljo kot Prekmurci, vendar niso imeli istih pogojev in možnosti za izseljevanje. Tu zopet prihajamo do Borze dela, ki je organizirala izseljevanje poljedelskih delavcev.

Razlike med prekmurškimi in ostalimi izseljenci so se pojavile tudi pri prilagajanju novemu kulturnemu okolju. Medtem ko so Slovenci, ki so delali v tovarnah ali rudnikih, imeli možnost ustanoviti svoje kolonije, so bili Prekmurci raztreseni po številnih kmetijah. To jih je privedlo pri medsebojnem sporazumevanju in kontaktiranju. Slovenci v kolonijah so razmeroma hitro lahko ustanovili slovenske šole in številna prosvetna društva. Poleg stalnega učitelja so imeli tudi stalnega duhovnika. Prekmurci te možnosti niso imeli, kar je povzročilo, da so se hitro vključili v okolje, v katerem so delali. Tudi prvega prekmurškega duhovnika so dobili šele 1938 leta in ta je imel veliko težje delo kot duhovniki v kolonijah, saj je moral tedensko potovati iz kraja v kraj.

Kljub tem težavam Prekmurci niso ostali povsem pasivni. Stiki med njimi so bili mogoči le v prostem času, torej ob nedeljah ali pozno zvečer, če jih je bilo več v bližini. Ob večerih so se pogovarjali o svojih problemih in jih tudi skušali rešiti. Pogovarjali so se o domačem kraju, sorodnikih in sovaščanih. Živahnejša so bila srečanja konec tedna, ko so odšli na krajši izlet, obiskali najbližjega Prekmurca, zvečer pa skupaj zapeli in zaplesali. S pesmijo, ki je spremljala vsako srečanje, so zbudili pozornost in zanimanje Francozov. Peli so splošno slovenske in domače prekmurske pesmi, ki so jih poznali še iz šole. Najbolj priljubljena je bila „Vsi so venci beli“, nato „Micika v püngradi“, „Marko skače“, „Lüčo babo dol pod most“ in druge. Nekatere ženske so tako lepo pele, da so jih celo francoski duhovniki prosili, naj pridejo ob nedeljah pet v cerkev. Mnoge so pele kar brez spemljave orgel.

Prekmurci so izkoristili za medsebojna srečanja vsak večji življenjski dogodek ali cerkveni praznik. Najštevilnejša so bila srečanja ob gostüvanjih in ob krstu, ko so prišli tudi iz bolj oddaljenih krajev. Sele prihod prekmurškega duhovnika Ivana Camplina 1938. leta je omogočil tesnejše stike prekmurških izseljencev v Franciji. Ivan Camplin je ostal v Franciji dve leti. Potoval je iz kraja v kraj in povsod, kamor so ga Prekmurci poklicali. Srečanja med izseljenci in duhovnikom so bila dobro obiskana. Nekateri so prišli tudi iz 100 km oddaljenih krajev. Včasih se je zbrala skupina desetih, petnajstih Prekmur-

cev, včasih pa tudi trideset in več. Srečanje v določenem kraju ni bilo slučajno, ampak že vnaprej organizirano. Prekmurci, ki so povabili duhovnika, so se morali predhodno pogovoriti z domačim župnikom, ta pa je zopet moral zaprositi za dovoljenje višjega od sebe. Pri določanju datuma shoda, so morali paziti, da ni bil v tem času kakšen cerkveni praznik ali veselica v fari, kar bi lahko oviralo sestanek. Šele, ko je bilo to urejeno, so objavili v časopisu „Novine“, ki so ga dobivali iz domovine, točen datum in kraj srečanja. Srečanja niso imela le verskega značaja, ampak tudi družabnega.

Prekmurci so kljub hitremu prilagajanju novemu načinu življenja, ki ga je narekovalo bivanje in delo v Franciji, ohranjali nekatere tradicionalne življenjske šege. Med najpomembnejše sodita gostüvanje in krst. Vendar so bile tudi na tem področju kulturnega življenja možnosti različne, odvisne zlasti od krajev, v katerem so delali, in ljudi, s katerimi so prihajali v stik. Posamezniki, ki so bili v določenem kraju edini predstavniki Slovencev, niso imeli ne možnosti ne priložnosti ohranjati domače šege. Prilaganje francoskim šegam je bilo pri teh znatno hitrejše kot v primerih, ko je bilo v bližini več Prekmurcev. Tudi v pogovoru z duhovnikom Ivanom Camplinom sem zvedela, da so se Prekmurci, zlasti če jih je bilo več skupaj, radi držali starih šeg in so ga ob teh prilikah pogosto vabili k sodelovanju. Gospodarji in drugi Francozi nasplošno niso nasprotovali prekmurškim šegam. Iz časopisnih člankov in po besedah Ivana Camplina je mogoče sklepati, da so mnogi tudi sami sodelovali pri pripravah za poroko in potem pri sami poroki. Sodelovanje med delodajalci in Prekmurci je povzročilo, da so šega prehajale tradicionalne okvire in se postopoma prilagajale novim okoliščinam in zahtevam. Mešanje francoskih in prekmurških šeg lahko zasledimo v Camplinovem opisu enega izmed mnogih gostüvanj, na katerem je tudi sam sodeloval.

Gostuevanje je bilo, kot navaja v „Novinah“ 18. 6. 1938. leta, v Chateaurouxju v okraju Indre. Na postaji ga je pričakal mladoženja s prijatelji. Na županstvo so se peljali z avtomobili, od tam pa v katedralo, kjer jih je on sam poročil „po starem“. To pomeni, da ju je poročil v slovenskem jeziku. Po poroki so se fotografirali in odpeljali do hotela Voltaire, kjer se je gostüvanje nadaljevalo. Vsak je imel ob krožniku jedilni list in je lahko sam naročil kar je hotel. Po prekmurškem običaju jih je starešina pozdravil, druežabnik pa je moral dati precej škatlic cigaret in cigar in 25 frankov. Podrobneje tega ne opisuje, zato ni jasno, ali so to prevzeli od Francozov ali jim je bilo to znano že iz Prekmurja. Camplin piše dalje, da je nevesta vse po domači navadi „küšnola“, nato pa so jo vsi obdarovali. Po obedu so plesali. Niso imeli žive muzike, kar je bilo doma obvezno, ampak plošče s francoskimi pesmimi, kar zopet kaže na francoski vpliv.

Nepodpisani izseljenec iz Witternessa, v kraju Pas de Calais, je v Novinah objavil naslednji opis poroke dveh Prekmurcev: „Tako lepe poroke že dolgo ni bilo v župniji, je rekel francoski župnik. Poročila sta se Ivan in Katarina Kolenko iz črenšovske fare. Na svedbi je bilo pravo slovensko veselje. Veselih pesmi ni bilo ne konca ne kraja. Pozabili smo za nekaj časa na to, da smo v tujini. Tudi pri sveti maši smo peli slovenske pesmi.“¹

Florjan Anton pa je opisal gostüvanje takole: „V cerkvi smo imeli prvo zdavanje, potem sveto mašo ter pridigo v našem in francoskem jeziku. Potem smo odšli na farmo na obed. Miza je bila lepo okrašena in polna vin. Pogovarjali smo se o težavah in o drugih izseljencih. Peli smo domače pesmi in se veselili do jutra.“²

Čeprav opisi porok niso podrobni, lahko iz njih razberemo, da so prekmurški izseljenci prilagodili šege ob

gostuvanju, ki so jih prinesli iz domačega kraja, z možnostmi, ki so jim bile v določenem kraju na razpolago. Opazimo, da so se elementi obih kultur med seboj prepletali, kar je povzročilo zanimanje Francozov za prekmurske šege. Micika Ciglar v svojem pismu v Novinah piše: „Molili smo pred jestvinov ali kak so nas Francozi gledali, da bi vi to videli.“³ Ivan Camplin v enem članku v Novinah prav tako omenja zanimanje Francozov za prekmurske šege: „... Franconške ženske tudi zelo radovedne in so glasno občudovale nevesto in štruco, ki sta jo svatovca prinesla nasproti, po naši domači navadi.“⁴

Do podobnih mešanj prekmurskih in francoskih kulturnih elementov je prihajalo tudi pri drugih življenjskih šegah. Camplin opisuje krst v Amifontainu takole: „Komaj pridemo tam v cerkev, že mi botre poleg francoske navade ponujajo elegantne škatule bombonov z zlatim napisom „Baptême“ (krst), moški pa pismo g. plebanuša, ki stanujejo v sosednji vasi, ka lejko krstim. Mali poganki sta stari že več mesecev. Cemešter prinese v ročki vodo. Ne morem najti svetih olj, vej toga prej ne nučajo, negotovo odgovarja cemešter, trbelo je več vode: te je že znao, ka oli tudi nučajo, gospa vejmi je povedala. Zvonijo, gda začno z obredi. Sveče pa sol so izseljenci prinesli, pepeo smo pa v šparati v segeštiji našli. Blagoslavam vodo, dam pogankam cecljati sol. Nato še starejši izseljenci sprejmejo „Drugi krst“, svestvo pokore... Po meši pišemo rojstne in krstne podatke v dve knjigi. Pri obedi na kmetiji smo v novej hiši za delavce, štero število je naraslo. Güčimo si od vsega, kar nam je pri srci, celo od našega pistolja M. Kranjca. Güčimo si, kak bomo septembra šli domov... Spevemo „Tu ste ob prvim zdavili pa krstili“. Pristopijo v društvo sv. Rafaela, naročajo časopise. Nazadnje se fotografiramo.“⁵

Tradicionalne življenjske šege prekmurskih izseljencev so se ob stiku z novimi kulturnimi elementi in v povsem drugačnih okoliščinah, kakor so nastale, začele spreminjati. Sprejeli so nekatere francoske kulturne elemente, ki so prevzeli mesto tradicionalnih prekmurskih. Tako so živo glasbo zamenjale plošče, prekmursko hrano so zamenjali s hotelsko hrano in svadbeno nošo so zamenjala francoska modna oblačila. Življenjske šege so postopoma dobivale povsem nov pomen in sicer družaben. Kot sem že omenila v prejšnjih poglavjih, so Prekmurci izkoristili vsak cerkveni praznik in vse življenjske dogodke za medsebojna srečanja in utrjevanje stikov z ostalimi Prekmurci v Franciji. Na ta način so vsaj za nekaj časa pozabili na težko življenje v tujini in obudili spomin na kraje, ki so jih morali zapustiti.

Sicer pa, kot so pripovedovali izseljenci sami, bivanje v Franciji ni povzročilo globoke spremembe v njihovem življenju. Po povratku domov so se brez težav vključili v domače življenje. To je bila gotovo tudi posledica izoliranosti, v kateri so živeli v Franciji, in dejstva, da so opravljali delo, ki so ga bili vajeni. Delo v Franciji tudi ni v veliki meri razširilo njihovega splošnega znanja in obzorja. Res, da so se mnogi deloma naučili govoriti francosko in poljsko in se seznanili z novo kmetijsko tehniko, toda to je bilo tudi vse, kar jim je Francija dala. Prav gotovo pa so povratniki po tolikih letih spremenili odnos do svojega dela v Franciji in je spomin na obdobje, ko so se ponovno prilagajali domačemu okolju, znatno zabrisan. Zato je danes težko priti do resničnih subjektivnih doživljajev posameznih povratnikov.

Dražumerič Marinka je v svoji diplomski nalogi ugotovila, da so povratniki iz Amerike imeli v Beli krajini poseben položaj med ostalimi prebivalci. Bili so spoštovani, vsi so jih občudovali in tudi sami so bili ponosni, da so prišli iz Amerike. V Prekmurju tega pojava ni bilo. Povratniki so se takoj vključili v staro življenje in edino,

kar je pričalo o njihovem delu v tujini, je bila nova ali obnovljena hiša, večji kos zemlje in nekaj let boljše obleka. Samo izseljevanje ni povzročalo med vaščani pretiranega občudovanja, še manj zavisti; že od nekdaj so bili navajeni na težke pogoje življenja in potrebo po dodatnem zaslužku. Delo v tujini jim je predstavljalo nujno zlo, neizogibno, če so hoteli preživeti.

SONJA KERČMAR

1. Novine XXVI/12. 3. 1938, str. 4.
2. Novine XXV/29. 5. 1938, str. 4.
3. Novine XXV/21. 8. 1938, str. 2.
4. Novine XXVI/21. 5. 1939, str. 4.
5. Novine XXVI/2. 4. 1939, str. 4.

PROŠNJA ZA SODELOVANJE PRI ZBI-RANJU SLOVENSKE PRIPOVEDNE SLOVSTVENE FOLKLORE

V sekciji za ljudsko slovstvo pri Inštitutu za slovensko narodopisje (Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti) v Ljubljani je v pripravi zbirka slovenskega slovstvenega folklornega gradiva (bajke, povedke, pravljice, smešnice, uganke, pregovori), pri kateri želimo dati prednost novemu terenskemu gradivu.

Prizadevamo si, da bi bila zbirka kolikor mogoče popolna, zato se z zaupanjem in prepričanjem, da naš klic ne bo zaman, obračamo tudi na cenjene bralce Glasnika SED z naslednjo prošnjo:

— prosimo in vabimo vas, da bi bajke, povedke, pravljice, smešnice, uganke, pregovore in mogoče še kaj podobnega, kar živi v vašem okolju ali zgolj le še v spominu iz mladih dni, zapisali in poslali na Inštitut za slovensko narodopisje na spodaj navedeni naslov. Veseli bomo, če se bo Arhiv slovenskih ljudskih pripovedi, ugank, pregovorov pri omenjenem Inštitutu obogatil z vašim prispevkom, saj to pomeni kamenček več v mozaiku slovenske kulturne — v tem primeru slovstvene dediščine. Vaše delo bomo ustrezno citirali in na primernem mestu poudarili — kadar bo do predvidene izdaje pač prišlo.

Pri tem je treba opozoriti, da ne pridejo v poštev prepisi ali obnove iz starih zbirk ljudskih pravljic, pripovedk ipd., saj te že imamo na razpolago in jih bomo vsekakor primerno upoštevali.

— druga možnost je ta, da nam sporočite naslove ljudi, za katere veste, da z njimi ljudsko oz. ustno oz. folklorno izročilo še živi. Ob priložnosti bi jih obiskali sami in njihove pripovedi posneli na magnetofonski trak.

V vsakem primeru pa prosimo, da je naveden natančen naslov pripovedovalca, njegovi rojstni podatki in poklic in prav tako naslov in omenjeni podatki zapisovalca ter kraj in datum zapisa oz. pripovedovanja.

Zanesljivo pričakujemo vašo pošto in vas v tem upanju prav lepo pozdravljamo!

MARIJA STANONIK
Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC
SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 3